

Special: het Jaar van de Wolf

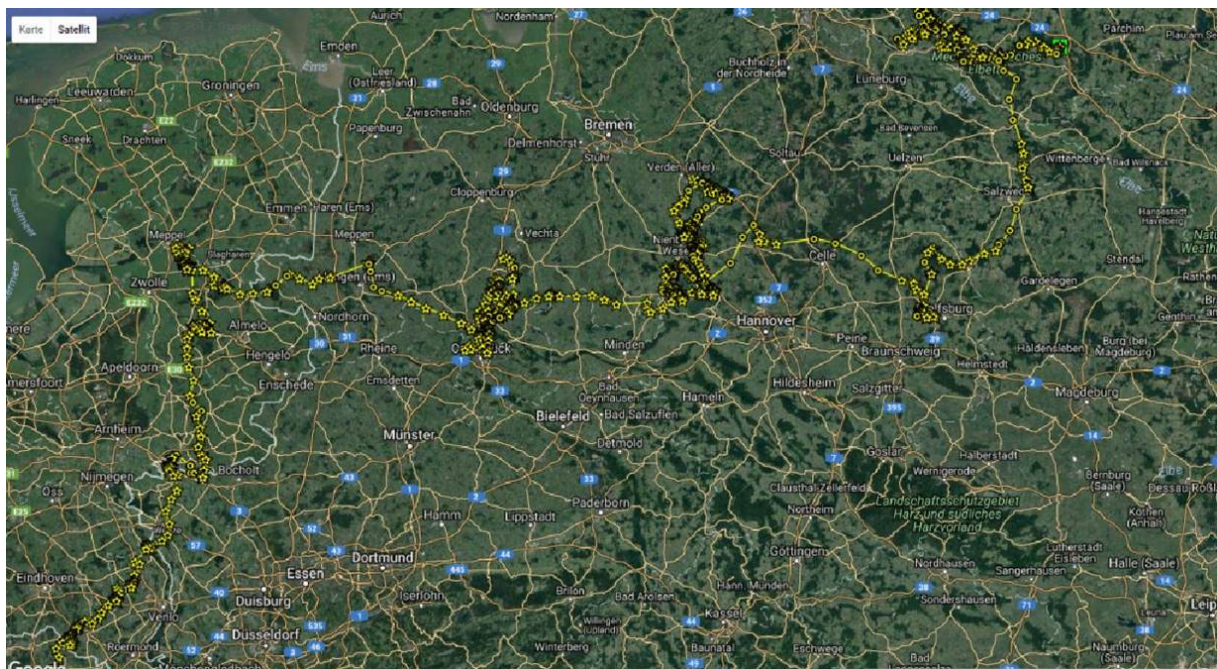
Deze editie van Marternieuws is integraal gewijd aan de terugkeer van de wolf in Vlaanderen. In een volgende editie zullen we het overige roofdierennieuws van 2018 bespreken.

Januari: de aankomst van Naya

Met de uitbreidende wolvenpopulaties in onze buurlanden (in het bijzonder in Duitsland) was het al langer duidelijk dat we ook in Vlaanderen te maken zouden krijgen met wolven op zoek naar een nieuw leefgebied. Dat wolven honderden kilometers kunnen afleggen in hun zoektocht naar een nieuw leefgebied is voor eenieder die wat vertrouwd is met de ecologie van dit grote roofdier bekend. Toch waren er de voorbije jaren in Vlaanderen slechts enkele, moeilijk verifieerbare meldingen van zichtwaarnemingen – al dan niet vergezeld van onduidelijk beeldmateriaal waaruit niet met zekerheid kon worden opgemaakt of het een wolfshond dan wel een wolf betrof. Daar kwam begin dit jaar verandering in toen onze Duitse collega Norman Stier van de Technische Universiteit Dresden ons op de hoogte bracht dat een door hem in Duitsland gezenderde wolvin op 3 januari Vlaams grondgebied betrad. Deze wolvin werd in oktober 2016 gevangen als pup van een half jaar oud en uitgerust met een halsbandzender met GPS op de Lübtheener Heide, in de Duitse deelstaat Mecklenburg-Vorpommern. Ze kreeg daar de naam Naya mee. Nadat Naya in het voorjaar van 2017 zich al aan een eerste uitstap buiten het ouderlijke territorium had gewaagd, vertrok ze definitief op zoek naar eigen leefgebied op 23 oktober 2017. Na een aanvankelijk zuidelijk koers, zette ze al snel koers richting westen en na enkele tussenstops in de Duitse deelstaat Nedersaksen wandelde ze op 18 december Nederland binnen. Eénmaal in Nederland zette ze al snel opnieuw koers richting zuiden en dwarste ze de provincies Overijssel, Drenthe, Gelderland, Brabant en Limburg om op 3 januari Vlaanderen binnen te wandelen. Op 5 januari betrad Naya voor het eerst haar huidige 'home range' (leefgebied): de bossen, natuurgebieden, militaire domeinen maar ook landbouwgronden van de gemeenten Lommel, Overpelt, Hechtel-Eksel, Leopoldsburg, Beringen, Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren, Meeuwen-Gruitrode en Peer. Begin januari was de verwachting nog dat Naya net zoals in Nederland slechts op doorreis was. Op 20 januari werden vier schapen het slachtoffer van een wolvenaaval in Meerhout (provincie Antwerpen). Dat dit het werk was van Naya werd al snel bevestigd door de GPS data en nadien door genetische analyse van stalen genomen op de bijtonden. Na enkele weken werd echter duidelijk dat Naya het naar haar zin had in Limburg en dat ze zich best wel eens definitief zou kunnen vestigen. Naya doodde in de nacht van 20 op 21 maart nog één schaap bij een particulier in Leopoldsburg. Daarna werden er voor zover wij weten tot in augustus geen schapen meer aangevallen. Naya leidde een discreet bestaan in haar nieuwe home range, waar met reeën, everzwijnen, hazen en konijnen veel wilde prooien aanwezig zijn.

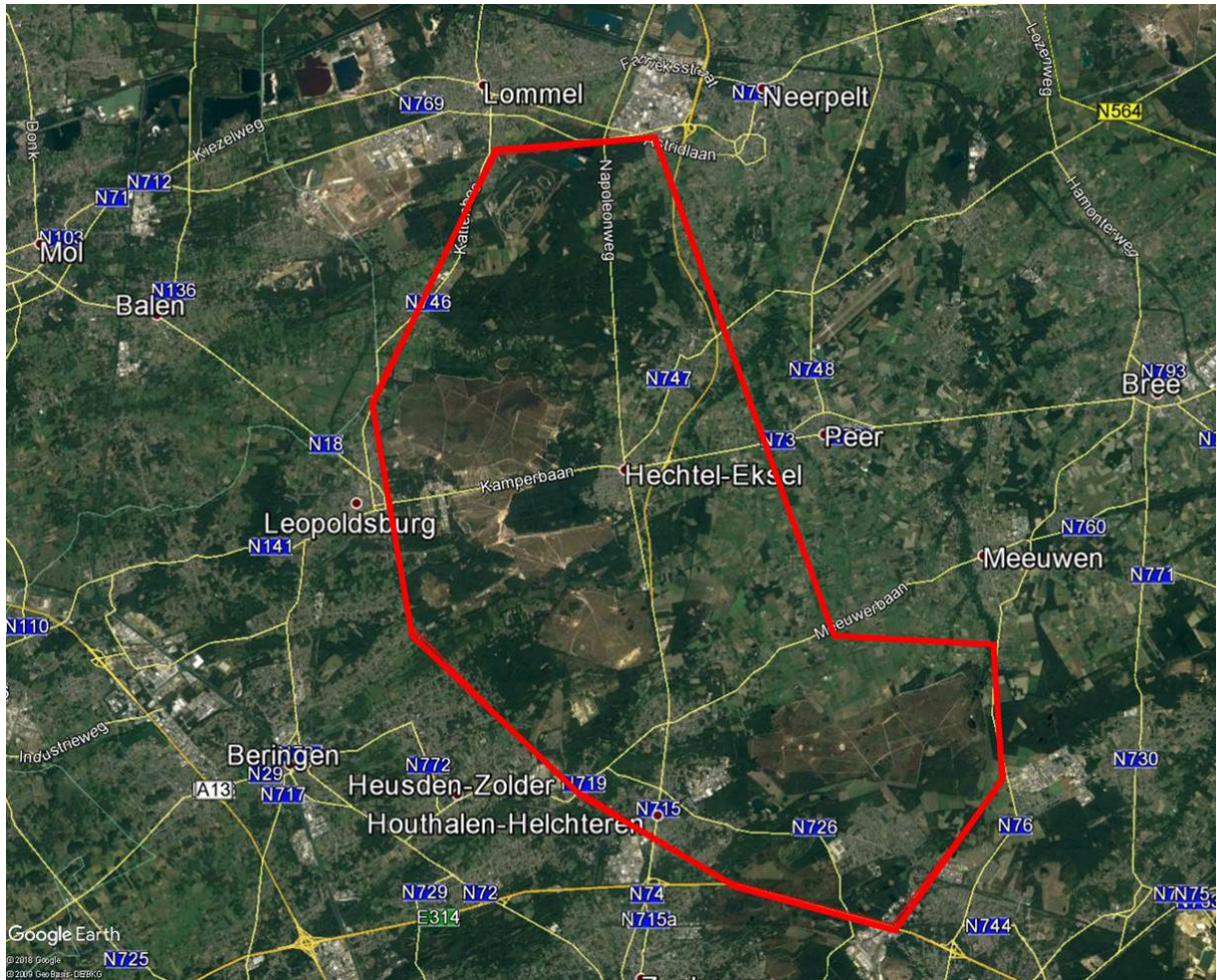

Schematische voorstelling van de route die Naya aflegde van haar geboorteroedel tot haar huidige home range in Limburg (gebaseerd op GPS data Norman Stier).

GPS fixen gegenereerd door de halsbandzender van Naya tijdens haar dispersie door Duitsland en Nederland (data Norman Stier)

Home range van Naya (ruim 200 km² of meer dan 20.000 hectare), gebaseerd op GPS data Norman Stier

Maart: het eerste wolven-verkeersslachtoffer in Vlaanderen

Op 10 maart werden in Bree en Rotem dode schapen aangetroffen die het slachtoffer waren van een wolvenaantal, nadat er sinds 8 maart via het particuliere wolvenmeldpunt van Landschap vzw zichtwaarnemingen van een wolf gemeld werden in de regio. Op 11 maart werd het Natuurhulpcentrum van Opglabbeek opgeroepen om een dode wolf langs de Neeroeterenstraat in Opoeteren op te halen: een verkeersslachtoffer. De autopsie in de INBO-vestiging in Geraardsbergen bracht aan het licht dat dit een jong dier was. Bij een eerste beoordeling vielen de nog bijzonder scherpe snijtanden op: duidelijk een jonge wolf. Om zekerheid te verkrijgen werd een RX van de hoektanden genomen; de grote pulpaholtes duiden op een dier dat minder dan één jaar oud is, dus ca. 10 maanden oud. Deze wolf had dus vroeg zijn geboorteroedel verlaten. De meeste wolven verlaten de roedel waarin ze geboren zijn als ze tussen 11 en 24 maanden oud zijn, hoewel dit al vanaf een leeftijd van vijf maanden mogelijk is (Mech & Boitani, 2003).

De wolf die op 11 maart werd ingezameld als verkeersslachtoffer in Opoeteren op onze autopsietafel

Tanden van de wolf van Opoeteren: scherpe tanden met nauwelijks enige slijtage wijzen er al op dat dit een jong dier is.

RX van de hoektanden van de wolf van Opoeteren: de grote pulpaholtes zijn duidelijk zichtbaar, wat betekent dat deze wolf minder dan één jaar oud is.

Genetisch onderzoek toonde aan dat de schapen in Bree en Rotem gedood werden door dezelfde wolf die op 11 maart werd ingezameld als verkeerslachtoffer: wolf GW913. Omdat namen nu eenmaal gemakkelijker te onthouden zijn dan de codes van individuen die gebruikt worden in de Europese genendatabank gaven we dit exemplaar postuum de naam Roger mee. Door de goede internationale samenwerking binnen het Wolf Consortium weten we dat Roger geboren werd in de Barnstorf roedel in de Duitse deelstaat Nedersaksen. Voor hij Vlaanderen binnenliep liet hij ook zijn DNA achter op enkele schapenkadavers in Nederlands Limburg. Na de autopsie werd Roger opgezet in opdracht van het INBO, de opgezette wolf zal in de toekomst uitgeleend worden om tentoongesteld te worden.

Dankzij uitwisseling van genetische data binnen het Wolf Consortium weten we dat de wolf van Opoeteren, GW913 ofwel Roger, werd geboren in de Barnstorf roedel in Nedersaksen, Duitsland.

Wolf Roger opgezet

Opstart wolvenonderzoek aan het INBO

Het INBO werd dit jaar ingeschakeld in het CE (Central European) Wolf Consortium, dat bestaat uit verschillende wetenschappelijke organisaties uit Duitsland, Polen, Nederland en Denemarken die informatie rond populatiegenetica van wolven uitwisselen. De INBO-onderzoeksgroep Genetische

diversiteit beschikt dankzij een goed uitgerust genetisch labo over de nodige knowhow om genetische stalen van wolf zelf te extraheren en te analyseren. De uitwisseling van genetische data met andere labo's laat toe dat individuen grensoverschrijdend kunnen worden geïdentificeerd, waardoor de verspreiding en de ontwikkeling van de Europese wolvenpopulatie van nabij kan worden gevolgd. Genetische stalen worden vooral verzameld bij schade aan vee (vooral schapen), of bij de vondst van een dode wolf. Ook haren en verse uitwerpselen kunnen dienen als genetisch staal.

Het systematisch verzamelen en beoordelen van toevallige waarnemingen geldt als een 'passieve monitoring'. Toevallige waarnemingen (zichtwaarnemingen, sporen of prooi-resten) kunnen gemeld worden via het e-mailadres wolf@inbo.be. Uiteraard zijn foto's daarbij meer dan welkom. Tegelijk nodigen we andere

instanties en organisaties uit om hun gegevens met ons te (blijven) delen, zodat wij als INBO ook hier de centraliserende rol kunnen waarmaken die we rond het voorkomen en de verspreiding van carnivoren in Vlaanderen invullen.

Naast deze passieve monitoring worden de gevestigde wolven sinds deze zomer door ons actief gemonitord aan de hand van cameravallen en zal er ook onderzoek opgestart worden naar de voedselkeuze, het gedrag en het terreingebruik van wolven binnen de specifieke Vlaamse context. Aanvullend zijn er ook vele vrijwilligers die cameravallen gebruiken in de ruime regio (N-Limburg NO-Antwerpen), we nodigen dan ook iedereen uit die een vermoedelijke wolf op camera heeft om ons de beelden te bezorgen via het e-mailadres wolf@inbo.be. Integratie van cameravalresultaten van onze camera's met deze van vrijwilligers kan interessante informatie opleveren. Een mooi voorbeeldje betreft het filmpje van Naya dat vrijwilliger Thomas Eerdekens kon maken in een reservaat van Natuurpunt, binnen de home range van Naya. Diezelfde dag hebben wij opnames gemaakt van Naya en August op andere plaatsen.

Het wolvenplan

Om Vlaanderen samen te leren leven met wolven werd dit jaar, in opdracht van de minister, een wolvenplan opgemaakt door Agentschap Natuur en Bos (ANB) en het INBO. Dit plan behelst diverse aspecten rond beleid en wetgeving, schaderegelingen, bescherming en instandhouding, wetenschappelijk onderzoek maar ook preventie en sensibilisering. Het document stippelt een aantal

acties uit die de komende jaren zullen worden geïmplementeerd in samenspraak met diverse stakeholders, waaronder de natuur- landbouw- en jachtsector. Omwille van de zeer specifieke Vlaamse context (bevolkingsdichtheid, versnippering, infrastructuur, verweving landbouw-natuur, bestaande natuuroppervlakte,...) zijn er nog veel open vragen die we nog niet kunnen beantwoorden op basis van de huidige ervaringen in buurlanden. De antwoorden op deze vragen zullen de komende jaren gaandeweg wellicht een stuk duidelijker worden. Het wolvenplan is dan ook geen statisch maar een dynamisch document.

Augustus: de aankomst van August

Toen in het voorjaar gaandeweg duidelijk werd dat Naya zich ging vestigen in Limburg, besloten we al in april om actief in de home range van Naya de aanwezigheid van mogelijk meerdere wolven te monitoren aan de hand van camera's en sporenonderzoek. Ondertussen bleken er ook al gauw allerlei speculaties en geruchten de ronde te doen over de aanwezigheid van meer dan één wolf in het gebied. Na de nodige administratieve procedures konden we, dankzij de welwillende bereidheid en enthousiaste interesse vanwege de militaire overheden en de ondersteuning van de terreinbeheerders van het ANB van start gaan met de monitoring in juli.

In augustus - een eerste reeks camera's stonden er al een paar weken maar moesten nog voor het eerst worden uitgelezen - werden plots meerdere schapen gedood op het militair domein kamp van Beverlo, midden de home range van Naya. Dit was op zich een opvallend gegeven omdat deze schapen - die zich bevonden binnen een raster onder elektrische stroom - door Naya voorheen ongemoeid werden gelaten. Tussen eind maart en begin augustus werd er, voor zover wij weten, geen enkel schaap meer gedood door Naya. Binnen de korte tijdsspanne van 4 tot 17 augustus werden echter niet minder dan zes aanvallen op schapen vastgesteld, waarbij in totaal elf dieren werden gedood. Zes schapen behoorden tot een kudde die door het ANB wordt ingezet voor heidebegrazing. Deze dieren zaten weliswaar binnen een raster onder stroom, maar door de lage bodemvochtigheid ten gevolge van de aanhoudende droogte was de elektrische spanning kennelijk te laag om nog een voldoende afwerend effect te hebben. De plotse aanvallen op schapen die voorheen ongemoeid werden gelaten, het vraatbeeld en andere aanwijzingen deden vermoeden dat er net een tweede wolf was toegekomen in het gebied.

Typische bijtewonden van wolf in de hals van één van de gedode schapen

Het nemen van een DNA-staal ter hoogte van de bijtonden in de hals van het schaap

Schaap waar zowel August als Naya van hebben gegeten. De niet opgegeten ingewanden lagen enkele meter verder verspreid rond het karkas.

Dit werd snel bevestigd toen we half augustus voor het eerst de camera's uitlazen. In de nacht van 2 op 3 augustus werden voor het eerst twee wolven samen op camera vastgelegd. Op andere beelden van augustus zagen we duidelijk een mannelijke wolf, soms alleen, soms samen met Naya. Genetische analyse van de stalen genomen op de kadavers bevestigde de aanwezigheid van een tweede, mannelijke wolf. Door de goede internationale samenwerking binnen het Europees Wolf Consortium konden we al snel kennis maken met de route die deze wolf vanaf het noorden van Duitsland had afgelegd. Het genetisch materiaal van deze mannelijke wolf GW979 werd immers begin juni 2018 voor het eerst vastgesteld op schapen gedood in het Noord-Duitse dorpje Norden,

aan de kust van de Waddenzee in de deelstaat Nedersaksen. GW979 werd vanaf dan de referentie voor deze wolf in de Europese genendatabank, en liet vervolgens op verschillende plaatsen in Nederland zijn DNA achter op gedode schapen in Friesland (20 en 22 juni), Flevoland (5 juli) en Gelderland (10 juli). Omdat GW979 begin augustus voor het eerst werd vastgesteld in de home range van Naya, besloten we samen met de boswachters van ANB deze wolf de naam August te geven. De precieze herkomst van dit dier – uit welke roedel afkomstig – is evenwel (nog) niet geweten.

Route van wolf August aan de hand van DNA aangetroffen op gedode schapen

Twee wolven? Drie wolven? Zeven wolven?

Al van in januari deden er geruchten de ronde dat er een tweede wolf rondliep aan de zijde van Naya. Op een bepaald moment circuleerde zelfs het gerucht als zouden er zeven wolven zijn. Op dat moment stonden nog geen camera's in het gebied. Hoewel we de tijdelijke aanwezigheid van een tweede wolf in het gebied van Naya in het voorjaar niet helemaal kunnen uitsluiten (zo was er een zichtwaarneming van twee wolven/wolfachtige honden die samen liepen), lijkt het ons onwaarschijnlijk dat dit gedurende langere tijd het geval was. Er vielen maandenlang geen slachtoffers onder de schapen en voor augustus werd er nooit een loopspoor van meer dan één wolf samen gevonden. Van August weten we met zekerheid dat hij ten vroegste eind juli in het gebied is aangekomen, op 10 juli zat hij namelijk nog in Gelderland (het midden van Nederland). De meeste van onze camera's in de home range van Naya werden gezet op 17 juli en 2 augustus. August stond voor het eerst op beeld in de nacht van 2 op 3 augustus. Nadat bekend werd gemaakt dat er met August een tweede wolf in het gebied aanwezig was, doken alweer geruchten op over een derde

wolf. Dit werd onder meer verstrekt door waarnemingen van sporen en zichtwaarnemingen in Meeuwen en Houthalen-Helchteren. Veel mensen hebben kennelijk een verkeerd beeld van het terreingebruik van wolven en gaan ervan uit dat Naya en August enkel in het militair domein Kamp Beverlo rondlopen; elk spoor van een wolf die daarbuiten wordt waargenomen moet dan wel een andere wolf zijn ... Niets is echter minder waar. Het kaartje van de home range van Naya (hogerop in deze nieuwsbrief) toont een gebied van zo'n 200 km² of 20 000 hectare. Wolven kunnen op korte tijd hun volledige home range dwarsen. Dankzij ons camera-netwerk hebben we al kunnen vaststellen dat ze op één nacht delen van hun home range bezoeken die meer dan 10 kilometer uit elkaar liggen. Drukke wegen worden zonder probleem meerdere keren per week gedwarst. Belangrijk om weten is ook dat Naya en August niet altijd samen lopen, soms bevinden ze zich op vele kilometers van elkaar. Tot op heden hebben we geen concrete aanwijzingen laat staan bewijzen voor de aanwezigheid van een derde wolf, van zodra dit het geval zou zijn zullen we hierover communiceren.

September: verwijderen van de halsbandzender van Naya

Sinds einde juli was de batterij van de GPS-module in de halsbandzender van Naya leeg en werden geen data meer doorgestuurd. In september kregen we daarom bezoek van onze Duitse collega Norman Stier om samen de zender te recupereren. Zo kan Naya voortaan zonder halsband door het leven en kan er nog extra data uit de GPS-zender worden gehaald. Zo'n halsband kan met afstandsbediening losgeklikt worden vanop ca. 200 meter. Als er geen GPS-data meer wordt doorgestuurd, kan het dier nog op het terrein worden gelokaliseerd en benaderd via een ingebouwde VHF-zender. Met behulp van een klassieke ontvanger en richtantenne konden we de positie van Naya vlot bepalen, haar vervolgens voldoende dicht benaderen (ze had haar dagrustplaats in dicht struweel) en dan via de afstandsbediening de halsband losklikken.

Norman Stier met de pas gerecupereerde zender van Naya, 22 september 2018, Hechtel-Eksel

Aanvallen op schapen

Wat al bekend was uit het buitenland konden we dit jaar in Vlaanderen ook vaststellen met Naya, Roger en August. Wolven die op zoek zijn naar nieuw leefgebied dodden sneller schapen dan wolven die al een tijdlang gevestigd zijn. Voor wolven op doortocht is het veel gemakkelijker om schapen te doden dan te jagen op wilde prooien. Eénmaal ze zich vestigen leren ze snel een gebied kennen, wat hen in staat stelt om efficiënter op wilde prooien te jagen, zonder eigen bijkomende risico's om vee van mensen aan te vallen.

Toen August pas aankwam volgden enkele tumultueuze weken met elkaar snel opeenvolgende aanvallen op schapen - waarna de frequentie van aanvallen snel afnam. De laatste aanval op schapen, die we kunnen

toewijzen aan wolven (de zevende sinds de aankomst van August en de elfde in totaal als we de aanvallen van Naya en Roger in het vroege voorjaar meetellen), dateert al van 25 september, toen een schaap werd gedood in Lommel. Hoewel er via het genetisch onderzoek van de stalen genomen op dit dier geen wolven-DNA kon worden aangetoond, wezen de verwondingen aan het schaap hier vrij eenduidig in de richting van een wolvenkill. Er werd door de aanvaller heel gericht tewerk gegaan met enkel een zware verwonding aan de keel, waarbij een groot stuk huid en een deel van de luchtpijp met kracht werd weggerukt. Hierdoor waren ook geen hoektandperforaties in de hals aanwezig, terwijl net in deze bijtewonden vaak een goede concentratie van wolvenspeeksel achterblijft. Dergelijke wonden zijn dan ook doorgaans de beste plaatsen om via een swab een succesvol DNA-staal te nemen. In dit geval waren die er niet wat gerichte DNA-staalname heeft bemoeilijkt.

Het schaap dat in Lommel werd gedood: de manier waarop het schaap werd gedood wijst er op dat hier een wolf aan het werk was

Er was verder veel aandacht voor een pas geboren Holstein-kalf dat nagenoeg voor de helft opgegeten werd teruggevonden in een weide in Leopoldsburg op 3 oktober. Het is niet geweten of dit kalf levend dan wel dood werd geboren op de weide. Het DNA-onderzoek kon noch wolf noch hond aantonen en, in tegenstelling tot het schaap van Lommel, waren er ook geen andere aanwijzingen die doen vermoeden dat dit kalf gedood werd door wolven. Bijna alle ingewanden van het kalf werden opgegeten, wat atypisch is voor wolf. Mogelijk werden de ingewanden opgegeten door everzwijnen.

Dat wolven die nieuw zijn in een gebied, of op doortocht zijn, meer vee aanvallen dan gevestigde wolven, betekent overigens niet dat onvoldoende beschermd vee (vooral schapen maar ook geiten) geen groot risico lopen vanwege gevestigde wolven. In gebieden waar schapen onvoldoende beschermd zijn of vrij rondlopen in de natuur kunnen wolven zich hierop gaan specialiseren, omdat het nu eenmaal een gemakkelijke manier is om aan voedsel geraken. Ook bij ons is dit risico niet van de baan zolang niet alle schapen en geiten afdoende beschermd zijn. De Duitse wolvenpopulatie leeft in omstandigheden die deze van Vlaanderen het dichtste benaderen: intensief gebruikt cultuurlandschap in het laagland. In Duitsland, waar zwaar ingezet wordt op preventiemaatregelen, vormen nutsdieren slechts 1.1% van het dieet van gevestigde wolven. Wilde hoefdieren zoals reeën, everzwijnen, edel- en damherten vormen er de bulk van het wolvendieet (onderzoek op basis van 6185 keutels verzameld tussen 2001 en 2016, bron Senckenberg Museum für Naturkunde Görlitz).

Voorzorgsmaatregelen

Op basis van een oriënterende verkenning in de streek stellen we vast dat, bijna één jaar na de komst van de eerste wolf in Noord-Limburg, er nog maar heel weinig mensen afdoende maatregelen hebben genomen om hun vee te beschermen tegen wolvenaantallen. Zelfs midden in de home range van Naya en August blijken er actueel nog tal van plaatsen te zijn waar de wolven heel gemakkelijk opnieuw zouden kunnen toeslaan. Vanuit deze vaststelling is het toch wel opmerkelijk hoe weinig schapen er nog maar werden aangevallen. Mogelijk hebben de wolven meteen voldoende negatieve ervaringen opgedaan tijdens een poging om schapen aan te vallen. Zo zijn de dieren die door ANB ingezet worden om de heide in kamp Beverlo te begrazen intussen goed beveiligd en is de stroomsterkte opnieuw voldoende. Toch kunnen er snel nieuwe aanvallen komen als de wolven merken dat schapen elders wel zonder problemen te bemachtigen zijn.

Als Naya en August niks overkomt is de kans groot dat we volgend voorjaar een nest opgroeiende wolvenjongen (gemiddeld worden 5-6 pups per worp geboren) hebben in Vlaanderen – en daarmee vervolgens ook een roedel .... Om te vermijden dat deze wolven de gewoonte ontwikkelen om vee aan te vallen is het van het grootste belang dat eigenaars van schapen en geiten in Noord-Limburg en het noordoosten van de provincie Antwerpen nu de nodige voorzorgsmaatregelen nemen.

De minimum voorwaarden waaraan een omheining van schapen en geiten moet voldoen zijn:

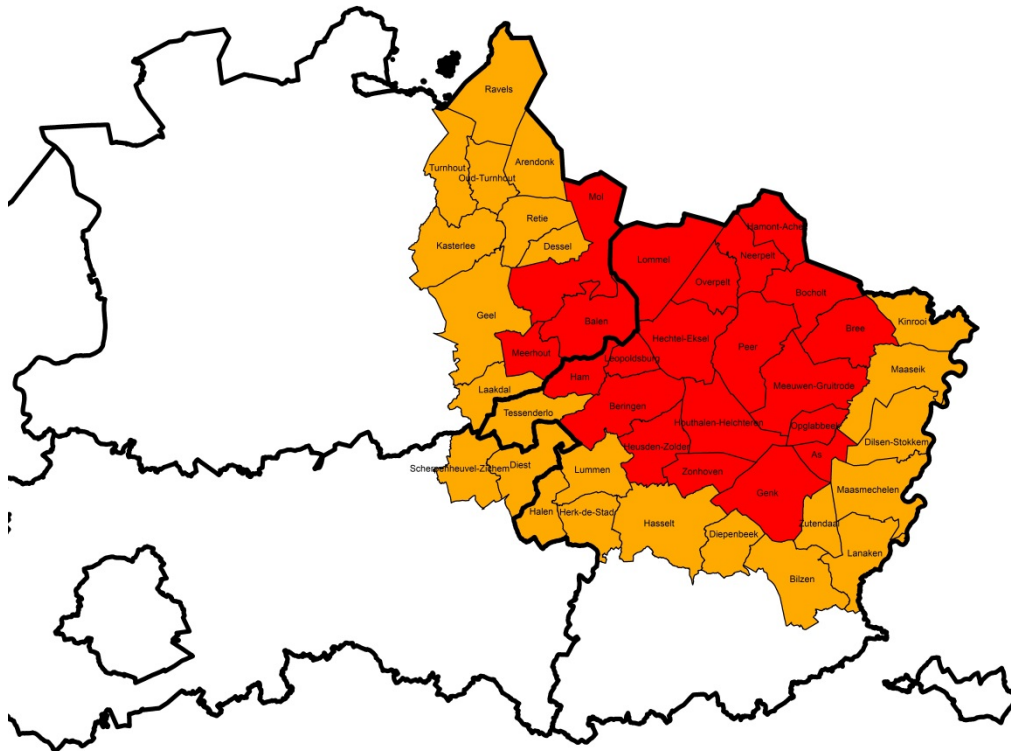
- een stroomvoerend schapennet ('flexinet', 'elektronet') van ten minste 90 cm hoog - dicht aansluitend bij de grond.
- een afsluiting met stroomvoerende schriklinten ('schrikdraad') met elektriciteit - ten minste 90 cm hoog, met maximaal 20 cm afstand tussen de linten, en maximaal 12 cm tussen het laagste lint en de grond;
- schapendraad ('ursusdraad') - ten minste 120 cm hoog, dicht aansluitend bij de grond, aan de buitenzijde aangevuld met stroomvoerende draden (één op ca. 20 cm hoogte, één bovenaan).

De benodigde spanning bedraagt bij voorkeur 4.500V (en minimaal 2.000V).

De perimeter waarbinnen we maatregelen aanbevelen beperkt zich niet tot de home range van August en Naya, omdat de wolven af en toe 'uitstapjes' ondernemen. Zo kon een particulier op 19 november een wolf (meer dan waarschijnlijk August) fotograferen met een cameraval in Sint-

Huibrechts-Lille. Een ruime bufferzone rondom de home range van de gevestigde wolven is daarom aangewezen als perimeter voor preventiemaatregelen.

Gemeentes waar voorzorgsmaatregelen om schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van wolven hoogst prioritair (rood) en prioritair zijn (oranje).

Toekomst

Jonge wolven op zoek naar nieuw leefgebied zullen Vlaanderen blijven doorkruisen de komende jaren. In Duitsland werden vorige winter 73 roedels, 30 paren en 3 gevestigde eenzaten geteld (bron DBBW). Dit betekent dat er het voorbije jaar 103 voortplantingseenheden in Duitsland aanwezig waren. In Frankrijk werden er vorige winter 57 roedels en 15 gevestigde paren of eenzaten vastgesteld, vooral in de Alpen en de Provence (bron ONCFS). Elk jaar gaat een deel van de Duitse en Franse wolven op zoek naar nieuw leefgebied. Rondtrekkende wolven kunnen in principe eender waar in Vlaanderen opduiken. Als Naya en August volgend jaar jongen krijgen en de eerste Vlaamse wolvenroedel een feit is, zullen binnen enkele jaren ook wolven vanuit Noord-Limburg vertrekken op zoek naar nieuw leefgebied.

In Wallonië verkreeg men deze zomer zekerheid over de actuele aanwezigheid van minstens één wolf die zich leek te vestigen in de Hoge Venen. Genetisch onderzoek op basis van vier uitwerpselen bracht aan het licht dat ook deze wolf uit de Duits-Pools-Baltische populatie komt, waarbij Duitsland de meest logische herkomst is. Een ouder DNA-staal verzameld in 2016 in de omgeving van La Roche bleek afkomstig van een ander individu, maar opnieuw een exemplaar uit de Duits-Pools-Baltische populatie.

Van de wolf die in 2011 in Gédinne werd gefilmd door een cameraploeg van het Vlaamse TV-programma 'Dieren in nesten' is geen oorsprong bekend.

Auteurs: Jan Gouwy, Koen Van Den Berge, Filip Berlengeer en Joachim Mergeay

Contact: marternieuws@inbo.be | Verantwoordelijke uitgever: Maurice Hoffmann, Havenlaan 88 bus 73, 1000 Brussel